

II. TARPTAUTINĖ IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖ

EUROPOS BENDRIJOS IR LIETUVOS KONKURENCIJOS TEISĖS ŠALTINIAI

Doktorantė Lina Darulienė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Finansų ir mokesčių teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 21
Elektroninis paštas elin@konkuren.lt

Pateikta 2002 m. sausio 31 d.

Parengta spausdinti 2002 m. liepos 30 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedros vedėjas
dr. Algirdas Miškinis ir šio Universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Ekonomikos katedros
docentas dr. Gediminas Davulis*

S a n t r a u k a

Šio straipsnio tikslas – identifikuoti, klasifikuoti ir išanalizuoti Lietuvos ir Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinius, atskleisti jų prigimtį ir vietą bendroje teisės sistemoje. Apibendrinti daugelio autorių nagrinėjami konkurencijos teisės šaltiniai gali būti suskirstyti į tiesioginius teisės šaltinius, kuriais tiesiogiai sukuriama elgesio taisyklė, ir netiesioginius, kuriais teisės normos yra aiškinamos, taikomos, komentuojamos ir interpretuojamos.

Tiesioginiams Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniams priskiriama:

- pirminiai ir išvestiniai norminiai teisės aktai;
- bendrieji teisės principai;
- tarptautinės sutartys.

Pirminis Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinis yra Europos Bendrijos steigimo sutartis, o konkrečiai – šios sutarties 3(g) ir 81–89 (ex 85–94) straipsniai. Šiems straipsniams įgyvendinti Konkurencijos teisės srityje yra priimta daug išvestinių teisės aktų. Vienas svarbiausių iš jų yra Europos Tarybos reglamentas dėl ūkio subjektų vykdomos koncentracijos kontrolės. Pirminis Lietuvos konkurencijos teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurioje įtvirtinta sąžiningos konkurencijos laisvės principas, įgyvendinamas Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymu, Valstybės pagalbos ūkio subjektams kontrolės įstatymu, įstatymais, reglamentuojančiais konkurenciją tam tikruose ūkinės veiklos srityse, bei Konkurencijos tarybos priimtuose norminiuose teisės aktuose.

Europos Bendrijos bendrieji teisės principai yra kildinami iš Europos Bendrijos steigimo sutarties, Bendrijos teisės prigimties arba tarptautinės teisės, Lietuvos – iš Lietuvos Respublikos konstitucijos bei tarptautinės teisės, bendrųjų tarptautinės teisės principų.

Tiesioginiams Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniams taip pat priskiriamos sutartys, sudarytos tarp Lietuvos arba Europos Bendrijų ir trečiųjų šalių, bei konvencijos, prie kurių Lietuva ar Europos Bendrija yra prisijungusi. Viena svarbiausių tokių sutarčių – 1995 m. birželio 12 d. pasirašyta Europos sutartis, steigianti Asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų šalių narių ir Lietuvos, kurios 64 straipsnis skirtas konkurencijai.

Netiesioginiams Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniams priskiriama:

- teismų sprendimai;
- Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos nuomonės ir rekomendacijos;

- Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos sprendimai;
- teisės doktrina;
- *travaux preparatoires*;
- kitų valstybių konkurencijos teisė.

Lietuvai siekiant veiksmingai ir greitai integruotis į Europos Sąjungą svarbu ne tik suderinti savo teisinę bazę su Europos Sąjungoje galiojančiomis teisinio reguliavimo taisyklėmis, bet ir užtikrinti bendrą jų aiškinimo ir įgyvendinimo praktiką. Šiame straipsnyje atlikta Lietuvos ir Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinių klasifikacija ir analizė atskleidžia šių teisės normų prigimtį ir vietą bendroje konkurencijos teisės sistemoje, sudarydama sąlygas šias teisės normas analizuoti sistemškai, atsižvelgiant į visumą veiksnių, turinčių įtakos tų normų aiškinimui.

Ivadas

Dauguma mokslinės doktrinos atstovų iki šiol nesutaria, ką galima laikyti teisės šaltiniu. Teisės šaltinio sąvoka istoriškai kito ir skirtingų teisės sistemų atstovų yra aiškinama nevienodai. Pavyzdžiui, P. Leonas teisės šaltiniais laikė papročius, teismų praktiką ir įstatymus [1, p. 162]. D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas, remdamiesi A. Peczeniko, A. Arnio ir kitų autorių studijomis, teisės šaltiniais laiko ne tik norminius teisės aktus, papročius, teismo precedentes, bet ir teisės doktriną, *in pari materia*, *travaux preparatoires* ir kitus teisės aiškinimo šaltinius [2, p. 238]. Daugelis Europos Bendrijų teisės tyrinėtojų Europos Bendrijų teisės šaltiniais laiko Bendrijų steigimo sutartis, bendruosius teisės principus, tarptautines sutartis, Europos Sąjungos institucijų teisės aktus ir sprendimus bei teismų sprendimus [3, p. 63; 4, p. 98–120; 5, p. 40]. Taigi siaurąją prasme teisės šaltinis suprantamas kaip elgesio taisyklės, suformuluotos įstatymų leidėjo, kitos kompetentingos institucijos arba papročių, o plačiąją prasme teisės šaltinis yra ne tik elgesio taisyklės, bet ir jas vienaip arba kitaip aiškinantys, komentuojantys šaltiniai. Siekiant išsamiai išnagrinėti Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltinius, šiame straipsnyje atlikta analizė neapsiribojant teisės šaltinio sąvokos interpretacija siaurąją prasme.

Taigi šio straipsnio tikslas yra identifikuoti, klasifikuoti ir išanalizuoti Lietuvos ir Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinius, atskleisti jų prigimtį ir vietą bendroje teisės sistemoje. Siekiant ištirti Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltinius, darbe taikomi lyginamosios teisėtyros, lingvistinis, sisteminės analizės, loginis bei istorinis mokslinio tyrimo metodai.

Išstudijavusi ir apibendrinusi daugelio autorių nagrinėjamus konkurencijos teisės šaltinius, aš juos suskirsčiau į tiesioginius – teisės šaltinius, kuriais tiesiogiai sukuriama elgesio taisyklės, ir netiesioginius, kuriais teisės normos yra aiškinamos, taikomos, komentuojamos ir interpretuojamos.

2. Tiesioginiai Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniai

Tiesioginiams Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniams priskiriama:

- pirminiai ir išvestiniai norminiai teisės aktai;
- bendrieji teisės principai;
- tarptautinės sutartys.

2.1. Pirminiai ir išvestiniai norminiai teisės aktai

Tradiciškai Europos Bendrijos teisės aktai skirstomi į pirminius ir antrinius (išvestinius) teisės aktus. Pirminius teisės aktus sudaro Bendrijos dokumentai, kurie yra tarpvalstybinių veiksmų padarinys ir nacionalinių įstatymų leidėjų ratifikuoti pagal jų konstitucines procedūras, kartais dar vadinami konstituciniais teisės aktais. Antrinė teisė – tai išvestinės teisės aktai, priimti pagal Bendrijų steigimo sutartis.

Pirminis Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinis yra Europos Bendrijos steigimo sutartis, o konkrečiai – šios Sutarties 3(g) ir 81–89 (ex 85–94) straipsniai. (Aut. past.: 1999 m. kovą Amsterdamo sutartimi buvo padaryti tam tikri Europos Bendrijos steigimo sutarties, teisės normų ir straipsnių numeracijos pakeitimai. Straipsnyje pateikiama naujoji straipsnių numeracija skliausteliuose nurodant senuosius, iki Amsterdamo sutarties buvusius straipsnių numerius.) Europos Bendrijos steigimo sutarties 3 straipsnyje išdėstyti tikslai, kurių siekia Bendrija. Vienas iš jų yra sistemos, užtikrinančios, kad konkurencija vidaus rinkoje nebūtų iškraipyta, sukūrimas. Šiam tikslui įgyvendinti skirti minėti Sutarties 81–89 (ex 85–94) straipsniai, kurie tradiciškai yra skirstomi į tokias dvi grupes: teisės normos, reglamentuojančios ūkio subjektų veiklą (81–82 str. (ex 85–86)), ir teisės normos, reglamentuojančios išimtinių teisių suteikimą ir valstybės įmonių veiklą (86 str. (ex 90)), teisės normos, reglamentuojančios valstybės teikiamą pagalbą (87–89 str. (ex 92–94)).

Remiantis Europos Bendrijos steigimo sutarties 249 (ex 189) straipsniu išvestiniai Europos Bendrijos teisės aktai yra Europos Tarybos ir Komisijos reglamentai, direktyvos, sprendimai, nuomonės ir rekomendacijos. Kadangi, remiantis minėtu Sutarties straipsniu, sprendimai, nuomonės ir rekomendacijos nėra norminiai teisės aktai, apie šiuos aktus kalbėsiu vėliau, nagrinėdama netiesioginius Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinius.

Konkurencijos teisės srityje priimta daug išvestinių teisės aktų, skirtų Europos Bendrijos sutarties konkurenciją reglamentuojantiems straipsniams įgyvendinti. 83 (ex 87) Europos Bendrijos steigimo sutarties straipsnis įpareigoja Europos Tarybą ir Komisiją priimti reglamentus ir direktyvas, būtinas 81 ir 82 (ex 85 ir 86) straipsniams, nustatantiems pagrindines ūkio subjektų konkurencinio elgesio taisykles, įgyvendinti. Vienas svarbiausių tokių priimtų dokumentų yra Europos Tarybos reglamentas dėl ūkio subjektų vykdomos koncentracijos kontrolės [6]. Be šio, paminėtinas Tarybos reglamentas Nr. 17 [7], nustatantis pagrindines 81 ir 82 (ex 85 ir 86) straipsnių įgyvendinimo procedūras, Tarybos reglamentai Nr. 19/65 [8] ir 2821/71 [9], kurie leidžia Europos Komisijai pagal 81(3) (ex 85(3)) suteikti išimtį *en block* tam tikriems susitarimams. Įgyvendindama šią savo teisę Europos Komisija yra priėmusi reglamentus „Dėl Sutarties 81(3) straipsnio taikymo tam tikriems vertikaliesiems susitarimams“ [10], „Dėl Sutarties 81(3) straipsnio taikymo tam tikriems specializacijos susitarimams“ [11], „Dėl Sutarties 81(3) straipsnio taikymo tam tikriems susitarimams dėl bendrų tyrimų ir tobulinimo“ [12] ir kt.

Reglamentai taikomi visuotinai, privalomi visos apimties ir tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse. Direktyvų konkurencijos teisės srityje nėra priimta.

Lietuvos konkurencijos teisės šaltinių apžvalgą reikėtų pradėti nuo pagrindinio Lietuvos Respublikos įstatymo – Lietuvos Respublikos Konstitucijos, priimtos Lietuvos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume. Šiame įstatyme įtvirtinti pagrindiniai teisės principai, kuriais vadovaujasi valstybė ir jos piliečiai. Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę“ [13]. „Draudimas monopolizuoti gamybą ir rinką iš esmės grindžiamas nuostata, kad monopolis – vienintelio gamintojo, tiekėjo ar pardavėjo dominavimas rinkoje – sumažina ar pašalina konkurenciją, kuri yra pagrįstai laikoma ūkio savireguliacijos pagrindu“ [14, p. 403]. Taigi Konstitucija nustato ir gina visuomeninę vertybę – nemonopolizuotą rinką ir sąžiningos konkurencijos laisvę. Ši Konstitucijoje nustatytos vertybės apsaugos garantija įgyvendinama nacionalinėje teisėje priimant teisės aktus ir nustatant elgesio taisykles, neprieštaraujančias šiam principui, bei priimant teisės aktus, apsaugančius konkurenciją nuo ją ribojančio elgesio, ir nustatant elgesio taisykles, užtikrinančias šio Konstitucijos principo įgyvendinimą.

Pagrindinės Lietuvos konkurencijos teisės normos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme. Šio įstatymo 5–12 straipsniuose nustatytos pagrindinės teisės normos, skirtos konkurencijai tarp ūkio subjektų reglamentuoti, įtvirtinančios draudžiamų susitarimų, piktnaudžiavimo vyraujančia padėtimi ir koncentracijos kontrolės teisinius pagrindus. Konkurencijos įstatymas taip pat reglamentuoja nesažiningą konkurenciją bei valstybės valdymo ir savivaldos institucijų veiksmus, galinčius riboti konkurenciją, kurie Europos Bendrijų konkurencijos teisės lygmeniu nėra reglamentuoti. Valstybės pagalba, kuri gali paveikti prekybą tarp Lietuvos ir Europos Bendrijų, kontroliuoti yra priimtas Lietuvos Respublikos valsty-

bės pagalbos ūkio subjektams kontrolės įstatymas [15] (ir jam įgyvendinti skirti poįstatyminiai norminiai teisės aktai). Reikia pažymėti, kad konkurencijai reguliuoti tam tikrose ūkinės veiklos srityse kai kurie įstatymai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymas, nustato specialias konkurencijos taisykles.

Konkurenciją reglamentuojančių teisės aktų leidyboje nemažas vaidmuo tenka Konkurencijos tarybai, kuri, vadovaudamasi Konkurencijos įstatymu suteiktais įgaliojimais, yra priėmusi nemažai norminių teisės aktų, skirtų Konkurencijos įstatymo nuostatoms įgyvendinti. Paminėtini tokie Konkurencijos tarybos priimti norminiai aktai kaip nutarimas „Dėl bendrosios išimties suteikimo vertikaliesiems susitarimams taikant Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 5, 5 ir 7 straipsnius“ [16], „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio nelaikomi Konkurencijos įstatymo 5 straipsnio 1 ir 2 dalių pažeidimu, patvirtinimo“ [17], „Dėl konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo“ [18] ir kt.

2.2. Bendrieji teisės principai

Europos Bendrijos steigimo sutarties teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos laikantis Bendrijų teisės principų, kurie yra kildinami iš pačios Sutarties ar Bendrijos teisės prigimties arba tarptautinės teisės [19, p. 36]. Europos Teisingumo Teismas, taikydamas Sutarties teisės normas, reglamentuojančias konkurenciją, konkrečiose bylose yra pasirėmęs daugeliu bendrijų teisės principų, tokių kaip proporcingumo principas (reiškiantis, kad Bendrijos institucijos neturi imtis veiksmų, kurie nėra būtini Sutartyje nustatytiems tikslams pasiekti) [20], lygybės ir nediskriminavimo principas [21], teisėtų lūkesčių principas (reiškiantis, kad tuomet, kai teisinė sistema asmenį įtikina, jog jis pasieks tam tikrą rezultatą, jei veiks vadovaudamasis teisės normomis, šie lūkesčiai turi būti apsaugoti) [22], teisinio tikrumo principas (reiškiantis, kad valstybės valdžios institucijos privalo užtikrinti, jog teisės normos bus suvokiamos tų, kuriems jos yra taikomos, ir jie galės pagrįstai numatyti jų buvimą ir jų taikymo būdą) [23], teisės į nešališką procesą principas [24]. Svarbu pažymėti, kad Europos žmogaus teisių konvencija taip pat laikoma Europos Bendrijos teisės dalimi ir pagrindiniais jos principais vadovaujamosi taikant teisę [25].

Bendrijų teisės principų svarbą taikant ir aiškinant teisę yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vienoje iš nutarčių nurodydamas, kad „bet kuri teisės norma gali būti tinkamai išaiškinta ir pritaikyta tik tada, jeigu bus atsižvelgta į <...> jos santykį su bendraisiais teisės principais“ [26]. Kaip nurodo D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas, teisės principai yra teisės sistemos pamatas, teisės normų hierarchijos viršūnė. Kitos teisės normos negali jiems prieštarauti [2, p. 226]. Aiškinant ir taikant Lietuvos konkurencijos teisės normas gali būti taikomi Bendrieji tarptautiniai teisės principai (teisės būti išklaustyta, teisinio aiškumo, teisėtų lūkesčių, sąžiningumo, protingumo, *etc.*) arba principai, kylantys tiesiogiai iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (teisingumo, lygiateisiškumo, sąžiningo proceso, sutarties laisvės, ūkinės veiklos laisvės, *etc.*). Kaip pavyzdį būtų galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimą byloje *UAB „Sirowa“ v. Konkurencijos taryba*, kurioje teismas nurodė, kad „teisingas Konkurencijos įstatymo taikymas yra viena iš prielaidų, leidžiančių užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą verslo laisvės principą bei šio straipsnio 4 dalyje įtvirtintą sąžiningos konkurencijos laisvės principą, kuris yra būtina verslo laisvės sąlyga. Netinkamas Konkurencijos įstatymo taikymas, neadekvačių teisės pažeidimui ir jo pasekmėms sankcijų taikymas gali nepagrįstai suvaržyti verslo laisvę“ [27].

2.3. Tarptautinės sutartys

Sutartys, sudarytos tarp Europos Bendrijų ir trečiųjų šalių, taip pat konvencijos, prie kurių yra prisijungusi Europos Bendrija, yra Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinis. Europos Bendrija yra sudariusi dvišalių sutarčių su asocijuotomis narėmis, taip pat ir Lietuva, bei kitomis pasaulio valstybėmis (Kanada, Izraeliu, Moldova, Rusijos Federacija, Šveicarija, JAV, *etc.*), kuriose įtvirtintos nuostatos dėl konkurencijos reguliavimo. Svarbų vaidmenį

vaidina daugiašalės sutarys, tokios kaip Susitarimas dėl ekonominės erdvės, sudarytas tarp Europos Bendrijos ir EFTA (*European Free Trade Association* – Europos laisvosios prekybos asociacija), kurios IIIA skyrius skirtas konkurencijai, GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade* – Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos), tokių tarptautinių organizacijų kaip OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development* – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija), kurių narės yra daugelis Europos Sąjungos šalių narių, pranešimai ir rekomendacijos konkurencijos reguliavimo srityje.

Tarptautinės sutartys yra labai svarbūs ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniai, kurių reikšmė pastaruoju metu ypač aktualizuojama dėl Lietuvos pastangų įsitraukti į bendrą Europos Bendrijų ekonominę erdvę ir tarptautines organizacijas. Vis dėlto daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama Europos Bendrijos ir Lietuvos tarpusavio susitarimams, kurie yra tiek Europos Bendrijos, tiek Lietuvos konkurencijos teisės dalis. 1995 m. birželio 12 d. buvo pasirašyta Europos sutartis, steigianti Asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų šalių narių ir Lietuvos (įsigaliojo 1998 02 01) (Asociacijos sutartis). 64 šios Sutarties straipsnis skirtas konkurencijai. Šis straipsnis nustato, kad ūkio subjektų susitarimai, ribojantys arba galintys apriboti konkurenciją, ir piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi turi būti vertinamas remiantis kriterijais, kurie kyla taikant Europos Bendrijos steigimo sutarties 81 ir 82 (ex 85 ir 86) straipsnius, jei tik jie gali paveikti prekybą tarp Lietuvos ir Europos Bendrijų. 64 Sutarties straipsniui įgyvendinti Asociacijos taryba priėmė sprendimą „Dėl taisyklių, būtinų Europos sutarties, steigiančios Asociaciją tarp Europos Bendrijų ir jų valstybių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, 64(1)(I), (1)(II) ir (2) straipsniui įgyvendinti, priėmimo“ [28]. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo [29] 11 straipsnio 2 dalis nustato tarptautinės sutarties viršenybę Lietuvos norminių teisės aktų atžvilgiu. Vadinasi, jei Lietuvos Respublikos įstatymai arba kiti norminiai teisės aktai nustatyti kitokias normas nei Asociacijos sutartis, turi būti taikomos Asociacijos sutarties nuostatos. Maža to, Europos Teisingumo Teismas jau yra pareiškęs, kad Bendrijos sutarties su valstybe, kuri nėra jos narė, nuostatos turi būti laikomos tiesioginio veikimo nuostatomis, kai, atsižvelgiant į sutarties terminus, tikslą ir prigimtį, ta nuostata numato aiškų ir tikslų įsipareigojimą. Remiantis šiuo Europos Teisingumo Teismo sprendimu būtų galima daryti išvadą, kad „Europos sutarties 64 straipsnis draudžia bet kokius susitarimus tarp įmonių, kurių tikslas yra konkurencijos stabdymas, varžymas arba iškreipimas. Šis straipsnis taip pat daro nuorodą į Europos Bendrijos sutarties 85 straipsnį (dabar 81 straipsnis), draudžiantį įmonių susitarimus, kuriais fiksuojamos pirkimo ar pardavimo kainos, padalijamos rinkos ir pan. Tokios Lietuvos asociacijos sutarties nuostatos yra tiesioginio veikimo“ [30]. Tačiau Europos Teisingumo Teismo sprendimai nėra privalomi asocijuotoms Europos Sąjungos narėms, todėl kol Lietuvos teismai nepareiškė savo nuomonės šiuo klausimu, sunku daryti vienareikšmišką išvadą dėl Asociacijos sutarties konkurenciją reglamentuojančių teisės normų tiesioginio veikimo.

3. Netiesioginiai Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniai

Netiesioginiams Europos Bendrijos ir Lietuvos konkurencijos teisės šaltiniams priskiriama:

- teismų sprendimai;
- Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos nuomonės ir rekomendacijos;
- Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos sprendimai;
- teisės doktrina;
- *travaux preparatoires*;
- kitų valstybių konkurencijos teisė.

3.1. Teismų sprendimai

Europos Bendrijos teismai yra Europos Teisingumo Teismas ir Pirmosios instancijos teismas, veikiantis prie Europos Teisingumo Teismo [3, p. 63; 5, p. 133]. Remdamasis Europos Bendrijos sutarties 164 straipsniu Europos Teisingumo Teismas užtikrina teisės lai-

kymąsi aiškinant ir taikant sutartį. Europos Komisijos sprendimai, priimti konkrečiose bylose taikant konkurencijos teisės normas, skundžiami Europos Bendrijos teismams. Dauguma autorių pabrėžia Europos teismų indėlį kuriant ir aiškinant Europos Bendrijos teisę. *La jurisprudence constance* neabejotinai pripažįstama vienu svarbiausių Europos Bendrijos teisės šaltinių. Daugelis Bendrijos teisės koncepcijų, tokių kaip Bendrijos teisės tiesioginis veikimas ir viršenybė, bendrieji teisės principai, yra Europos Teisingumo Teismo praktikos rezultatas [31, p. 109]. Nors Europos Teisingumo Teismas nepripažįsta precedentinės teisės doktrinos, t. y. nėra suvaržytas savo paties sprendimų, tai netrukdo jam bendrai aiškinti teisės normas remiantis formuluotėmis ir išaiškinimais ankstesnėse bylose ir taip suformuoti *La jurisprudence constance* (nustatęvęjusi teismų praktika).

Neabejotinai svarbus vaidmuo aiškinant ir taikant konkurencijos teisės normas tenka teismams ir Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnis nustato, kad teisingumo vykdymas yra išimtinė teismo kompetencija. „Todėl teismai, vykdydami teisingumą, ne tik turi teisę, bet ir privalo aiškinti įstatymą, nes teisės aiškinimas yra neatsiejama teisingumo vykdymo proceso dalis“ [27]. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo [32] 18 straipsnis ir Civilinio proceso kodekso [33] 12 straipsnis nustato, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus. „Todėl Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai turi precedentinę reikšmę, t. y. yra privalomi teismams <...>“ [34]. Tačiau teismai aiškina teisės normas ne *a priori*, o *ratio decidendi*, t. y. konkrečioje byloje, atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes, todėl Aukščiausiojo Teismo sprendimai privalomi tik nagrinėjant panašias savo faktinėmis aplinkybėmis bylas į tą bylą, kurią nagrinėdamas Aukščiausiasis Teismas išaiškino atitinkamą teisės normą.

Lietuvoje įvykdžius teismų reformą ir įsteigus administracinius teismus bylos, kylančios iš konkurencijos teisės normomis reglamentuojamų visuomeninių santykių, sprendžiamos tiek bendros kompetencijos, tiek administraciniuose teismuose. Dėl Konkurencijos įstatymo ginamų teisių pažeidimų ūkio subjektai gali tiesiogiai kreiptis į bendros kompetencijos teismus arba į Konkurencijos tarybą – valstybės instituciją, įgaliotą vykdyti Konkurencijos įstatymo priežiūrą. Konkurencijos tarybos nutarimai, priimti taikant konkurencijos teisės normas, skundžiami Vilniaus apygardos administraciniam teismui ir Vyriausiajam administraciniam teismui. Administracinių bylų teisenos įstatymo [35] 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką taikant įstatymus. Pažymėtina, kad toks teismų kompetencijos pasiskirstymas lemia prieštaringą situaciją – bendrą praktiką aiškinant ir taikant konkurencijos teisę formuoja tiek aukščiausiosios instancijos bendros kompetencijos teismas, tiek aukščiausiosios instancijos administracinis teismas. Tokio dviejų vienas kitam nepavaldžių teismų vienu ir tų pačių teisės normų aiškinimo rezultatas gali būti dvi „bendros praktikos“, o tiksliau – skirtinga Konkurencijos teisės normų taikymo ir aiškinimo praktika civilinėse ir administracinėse bylose.

3.2. Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos nuomonės ir rekomendacijos, sprendimai

Tai neprivalomi Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos dokumentai, kuriais nustatomos ūkio subjektų veiklos gairės ir išdėstomas Europos Komisijos požiūris tam tikrais konkurencijos teisės normų taikymo klausimais.

Nors šie dokumentai nėra privalomi, negalima sakyti, kad jie neturi teisinės reikšmės. *Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles* byloje Europos Teisingumo Teismas nustatė, kad sprenddami bylas nacionaliniai teismai turi atsižvelgti į rekomendacijas, ypač tada, kai jos yra papildomas aktas prie privalomųjų Bendrijos teisės aktų [31, p. 107]. Šiai teisės šaltinių grupei priskiriami tokie svarbūs dokumentai kaip Europos Komisijos nuomonės „Dėl mažareikšmių susitarimų, kurie nepatenka į Sutarties 81(1) straipsnio reguliavimo sritį“ [36], „Dėl vertikalųjų susitarimų“ [37], „Dėl rinkos apibrėžimo taikant Bendrijos konkurencijos teisės normas“ [38], „Dėl koncentracijos sąvokos“ [39], „Dėl susijusių ūkio subjektų sąvokos“ [40] ir kt.

Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos sprendimai – tai individualūs teisės aktai, kurie privalomi visos apimties tiems, kuriems yra skirti. Jie gali būti skundžiami teismui. Europos Komisija yra pagrindinė institucija, užtikrinanti Konkurenciją reglamentuojančių teisės normų įgyvendinimą Europos Sąjungoje, o Konkurencijos taryba – Lietuvos Respublikoje.

Europos Komisijos ir Konkurencijos tarybos sprendimus, priimtus taikant konkurencijos teisės normas, būtų galima suskirstyti į tokias pagrindines grupes:

- sprendimai dėl norminių teisės aktų pažeidimų;
- sprendimai, suteikiantys individualias išimtis;
- sprendimai, leidžiantys arba draudžiantys koncentraciją.

Europos Komisija ir Konkurencijos taryba yra pagrindinės institucijos, aktyviai įgyvendinančios konkurencijos teisės normas, todėl jų sprendimai yra labai vertingas tyrimo šaltinis nustatant tiriamų teisės normų turinį ir jų taikymo ribas.

3.3. Teisės doktrina

Šiandien jau neabejojama, kad teisės doktrina yra labai svarbus teisės šaltinis. Kaip nurodo D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas, teisės doktrina pateikia sistemingą ir racionalią galiojančios teisės analizę, nešališką teisės interpretaciją ir siūlo teismų praktikoje kylančių teisės aiškinimo ir taikymo problemų sprendimo būdų [2, p. 242–243]. Teisės doktrinos svarbą yra pabrėžęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, byloje *K. Zylkovas v. LR vidaus reikalų ministerijos Migracijos departamentas* nustatęs, kad „teisingas teisės normos aiškinimas galimas tik tada, kai remiamasi teisės doktrinos ir teismų praktikos suformuluotomis teisės aiškinimo taisyklėmis“ [41].

Kadangi Lietuvos konkurencijos teisė susiformavo sąlyginai neseniai, Lietuva tikrai negali pasidžiaugti moksliniais darbais šioje srityje. Todėl ypač norėtusi pasidžiaugti, kad 2001 m. balandį buvo apginta pirmoji daktaro disertacija konkurencijos teisės srityje [42].

3.4. *Travaux preparatoires*

Tai norminių teisės aktų ir kitų teisės šaltinių rengimo medžiaga. Pažymėtini tokie svarbūs šios rūšies teisės šaltiniai kaip Europos Komisijos žaliąji knyga dėl Europos Bendrijos konkurencijos politikos reguliuojant vertikaliosios ribojimus [43] ir vadovaujantis šiuo dokumentu priimtas Europos Komisijos pranešimas dėl konkurencijos taisyklių taikymo vertikaliesiems susitarimams [44]. Remiantis šiais aktais buvo reformuota Europos Bendrijos vertikaliosios susitarimų teisinio reguliavimo sistema. Šiandien ypač aktualus Europos Komisijos dokumentas – Baltoji knyga dėl Sutarties 81 ir 82 (ex 85 ir 86) straipsnius įgyvendinančių taisyklių modernizavimo [45], kurioje dėstoma Europos Komisijos pozicija dėl jau vykdomų ir numatomų vykdyti konkurencijos teisės reformų. Remiantis šiais dokumentais galima nustatyti daugelio galiojančių Europos Bendrijos teisės normų tikslus, socialinę ir ekonominę paskirtį. „Siekiant nustatyti *ratio legis*, remtis įstatymo rengimo medžiaga būtina, nes įstatymų leidėjas dažnai ketina pasakyti daugiau, nei pasakyta priimtame įstatyme“ [2, p. 245].

3.5. Kitų šalių konkurencijos teisė

Ir galiausiai norėčiau paminėti tikrai svarbų konkurencijos teisės šaltinį – seniausią ir labiausiai išplėtotą pasaulyje Jungtinių Amerikos Valstijų konkurencijos teisę. 1890 m. JAV priimtas Šermano aktas padėjo jau daugiau kaip šimtmetį trunkančios jurisprudencijos pamatus monopolijų, oligopolijų ir kartelių reguliavimo srityje [46]. Tuo tarpu Europos Bendrijos konkurenciją reguliuoja tik nuo 1957 m., o Lietuvos – tik nuo 1992 m. Nors JAV ir Europos Bendrijų teisės sistemos yra skirtingos, daugelis autorių pažymi, kad JAV patirtis turi didelę įtaką Bendrijos konkurencijos teisės raidai. Šiame darbe nagrinėjant atskirų teisės institutų reformavimo ir tobulinimo galimybes taip pat nebus apsieita be nuorodų į JAV konkurencijos teisės sistemą.

Lietuvos konkurencijos teisės sistemai formuotis neabejotinai didžiausią įtaką turi Europos Bendrijos teisė. Įstatymų leidėjas kaip vieną iš Konkurencijos įstatymu siekiamų tikslų nurodo Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos konkurencijos santykius reglamentuojančios teisės suderinamumą (Konkurencijos įstatymo 1 str. 3 d.). Teisės sąvoką suprantant ne tik kaip teisės normų, bet ir kaip taikymo praktikos visumą galima daryti išvadą, kad Lietuvos konkurencijos įstatymo normų aiškinimas ir taikymas turėtų būti glaudžiai susijęs su Europos Bendrijos teisės normų aiškinimo ir įgyvendinimo praktika Europos Komisijoje ir Europos Teisingumo Teisme.

4. Išvados

Lietuvos siekis tapti Europos Sąjungos nare, integruotis į bendrą ekonominę erdvę, verčia sekti, nagrinėti ir lyginti Europos Sąjungos teisės normas ir jų taikymo bei įgyvendinimo praktiką. Viena iš sričių, kurioje Lietuva siekia suderinamumo su Europos Sąjungos *acquis communautaire*, yra Konkurencijos teisė. Remiantis Europos Sutartimi, steigiančia Asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų šalių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, Lietuva yra įpareigota ne tik suderinti savo konkurencijos teisę su Europos Sąjungos teisės principais, bet ir vertinti rinkoje veiksmus, ribojančius arba galinčius riboti konkurenciją tarp Lietuvos ir Europos Bendrijų remiantis kriterijais, kurie kyla taikant Europos Bendrijos steigimo sutarties teisės normas [47]. Siekiant veiksmingai ir greitai integruotis į Europos Sąjungą svarbu ne tik suderinti savo teisės normas su Europos Sąjungoje galiojančiomis teisinio reguliavimo taisyklėmis, bet ir užtikrinti bendrą jų aiškinimo ir įgyvendinimo praktiką. Todėl Lietuvai siekiant visiškai suderinti savo teisės normas su Europos Bendrijų *acquis communautaire* Konkurencijos politikos srityje būtina išsami Konkurencijos teisės šaltinių analizė. Šiame straipsnyje atlikta Lietuvos ir Europos Bendrijos konkurencijos teisės šaltinių klasifikacija ir analizė atskleidžia šių teisės normų prigimtį ir vietą bendroje konkurencijos teisės sistemoje sudarydama sąlygas šias teisės normas analizuoti sistemiskai, atsižvelgiant į visumą veiksnių, turinčių įtakos tų normų aiškinimui.

LITERATŪRA

1. **Leonas P.** Teisės enciklopedija. – Vilnius: Pozicija, 1995.
2. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. – Vilnius: Justitia, 1999.
3. **Tillotson J.** European Community Law: Text, Cases & Materials. – London: Cavendish Publishing Limited, 1996.
4. **Cairns W.** Europos Sąjungos teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
5. **Vitkus G.** Europos Sąjunga: Enciklopedinis žinynas. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
6. **Council Regulation** No 4064/89 of 21 December 1989 on the control of concentrations between undertakings. OJ L 395, 30.12.1989; OJ L 257, 21.09.1990; OJ L 180, p. 1, 09.07.1997.
7. **Council Regulation** No 17 implementing Articles 85 and 86 of the Treaty. OJ 013, 21.02.1962; OJ 058, 10.07.1962; OJ 162, 07.11.1963; OJ L 285, 29.12.1971; OJ L 001, 03.01.1994, OJ L 377, 31.12.1994, OJ L 148, 15.06.1999.
8. **Regulation** No 19/65/EEC of 2 March of the Council on application of Article 85 (3) of the Treaty to certain categories of agreements and concerted practices. OJ 036, 06.03.1965; OJ L 148, 15.06.1999.
9. **Regulation** (EEC) No 2821/71 of the Council of 20 December 1971 on application of Article 85 (3) of the Treaty to categories of agreements, decisions and concerted practices. OJ L 285, 29.12.1971; OJ L 291, 28.12.1972.
10. **Commission Regulation** (EC) No 2790/1999 of 22 December 1999 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of vertical agreements and concerted practices. OJ L 336, 29.12.1999.

11. **Commission Regulation** (EC) No 2658/2000 of 29 November 2000 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of specialisation agreements. OJ L 304, 05.12.2000.
12. **Commission Regulation** (EC) No 2659/2000 of 29 November 2000 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of research and development agreements. OJ L 304, 05.12.2000.
13. **Lietuvos Respublikos Konstitucija**, 1992 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios. 1992 10 10. Nr. 31–953; 1992 11 30, Nr. 33–1014.
14. **Klimas A.** Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius: Teisės institutas, 2000.
15. **2000 m. gegužės 18 d.** Lietuvos Respublikos valstybės pagalbos ūkio subjektams kontrolės įstatymas Nr. VIII–1689 // Valstybės žinios. 2000. Nr. 45–1292.
16. **1999 m. gruodžio 27 d.** Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 38 „Dėl bendrosios išimties suteikimo vertikaliesiems susitarimams taikant Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 5, 5 ir 7 straipsnius“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 110–3253.
17. **2000 m. sausio 13 d.** Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 1 „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio nelaikomi Konkurencijos įstatymo 5 straipsnio 1 ir 2 dalių pažeidimu, patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 6–176.
18. **2000 m. vasario 24 d.** Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 17 „Dėl konkurencijos tarybos paaiškinimų dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 19–487.
19. **Schermers & Wealbroeck.** The Foundations of European Community Law: Clarendon Press, 1992.
20. **Case 114/76 Bela–Muhle v. Grows Farm** [1977] ECR 1211 [1979] 2 CMLR 83.
21. **Case T–13/89 ICI v. Commission** [1992] II ECR 1021.
22. **Case 81/72 Commission v. Council** [1973] ECR 575 [1973] CMLR 639; **Case 120/86 Mulder** [1988] ECR 2321 [1989] 2 CMLR 1.
23. **Case 85/76 Hoffmann–La Roche v. Commission** [1979] ECR 461, 510 [1979] 3 CMLR 211, 267.
24. **Case C–48 & 66/90 Netherlands PTT v. Commission** [1992] I ECR 565.
25. **Case 46/87 Hoechst v. Commission** [1989] ECR 2859 [1991] 4 CMLR 410.
26. **Civilinė byla** Nr. 3K–183/98 *A. Sidabraitė v. Č. Sidabras, A. Andrašiūnas, D. Kačiauskienė ir VĮ „Respublikinis inventorizavimo, projektavimo ir paslaugų biuras“*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis. 1998 m. lapkričio 30 d. – Vilnius.
27. **Civilinė byla** Nr. 3–K 53/98. *UAB „Sirowa“ v. Konkurencijos taryba*. 1998 m. rugsėjo 14 d Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis. – Vilnius.
28. **1999 m. gegužės 26 d.** Asociacijos tarybos tarp Europos Bendrijų ir jų šalių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, sprendimas „Dėl taisyklių, būtinų Europos sutarties, steigiančios asociaciją tarp Europos Bendrijų ir jų valstybių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės, 64(1)(I), (1)(II) ir (2) straipsniui įgyvendinti, priėmimo“ Nr. 4/99 // Valstybės žinios. 1999. Nr. 92–2690.
29. **1999 m. birželio 22 d.** Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas Nr. VIII–1248 // Valstybės žinios. 1999. Nr. 60–1948.
30. **Vadapalas V.** Lietuvos Konstitucija ir stojimas į Europos Sąjungą. Integracijos žinios. 1999. Nr. 6.
31. **Cairns W.** Europos Sąjungos teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 1999.
32. **1994 m. gegužės 31 d.** Lietuvos Respublikos teismų įstatymas Nr. I–480 // Valstybės žinios. 1994. Nr. 46–851.
33. **Lietuvos Respublikos** civilinio proceso kodeksas. Rinkinys–sektuvus. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
34. **Civilinė byla** Nr. 3K–122/98. *R. Stankevičius v. Alytaus rajono generalinė prokuratūra*. 1998 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis. – Vilnius.
35. **1999 m. sausio 14 d.** Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas Nr. VIII–1029 (Nauja įstatymo redakcija nuo 2001 m. sausio 1 d. Nr. VIII–1927) // Valstybės žinios. 2000. Nr. 85–2566.
36. **Commission Notice** on agreements of minor importance which do not fall under Article 85(1) of the Treaty establishing the European Community (only the published text is authentic. OJ C 372, 09.12.1997).
37. **Commission Notice** – Guidelines on Vertical Restraints. OJ C 291, 13.10.2000.
38. **Commission Notice** on the definition of the relevant market for the purposes of Community competition law. OJ C 372, 09.12.1997
39. **Commission Notice** on the concept of concentration under Council Regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings. OJ C 66, 02.03.98.
40. **Commission Notice** on the concept of undertakings concerned under Council Regulation (EEC) No 4064/89 on the control of concentrations between undertakings. OJ C 66, 02.03.98.

41. **Civilinė byla** Nr. K-3-165/99. *K. Zylkovas v. LR vidaus reikalų ministerijos Migracijos departamentas*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis. 1999 m. gegužės 24 d., Vilnius.
42. **Norkus I.** Draudžiami susitarimai pagal Europos Bendrijos konkurencijos teisę: daktaro disertacija. – Vilniaus universitetas, 2001.
43. **European Commission.** Green Paper on Vertical Restraints in Community Competition Policy, COM (96) 721. Adopted by the Commission on 22.01.1997.
44. **Communication** from the Commission on the application of the Community competition rules to vertical restraints. Follow-up the Green Paper on Vertical Restraints.
45. **European Commission.** White Paper on Modernisation of the Rules Implementing Articles 85 and 86 of the EC Treaty. Commission Programme No. 99/027. Brussels, 28.04.1999.
46. **Kovacic W. E. and Shapiro C.** Antitrust Policy: A Century of Economic and Legal Thinking. October, 1999.
47. **Europos sutartis**, steigianti Asociaciją tarp Europos Bendrijų bei jų šalių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos iš kitos pusės, 1995 06 12 // Valstybės žinios. 1998. Nr.11-266.

The Sources of Competition Law in Lithuania and European Community

Doctoral Candidate Lina Darulienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

The purpose of this study is to classify and analyse the sources of competition law in Lithuania and European Community. Many authors identify primary and secondary sources of competition law. Primary sources of competition law are those, which directly create rules of behaviour, and secondary, which interpret, comment and implement those rules.

Primary sources of Lithuania's and EC competition law are following:

- *primary and secondary legislative acts;*
- *general legal principles;*
- *international agreements and treaties.*

Secondary sources of Lithuania's and EC competition law are following:

- *decisions of courts;*
- *notices of European Commission and the Competition Council;*
- *decisions of European Commission and the Competition Council;*
- *doctrine of law;*
- *travaux preparatoires;*
- *competition law of other countries.*

It is very important for Lithuania, as a country seeking fast and effective integration into European Union, not only to harmonise legal framework according to the principles existing in European Community law, but also to ensure united interpretation and implementation of those principles. The analysis of Lithuanian and European Community's sources of competition law provided in this study shows the nature of those legal norms and their part in the general system of competition law. This provides us the possibility to analyse those legal norms systematically, having in mind the whole factors, which can influence the meaning and interpretation of those norms.

